

УДК 378.147:[373.3:004]

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-2-75-83

Сіненко Ксенія Олегівна,

аспірантка третього року навчання спеціальності 015

«Професійна освіта (за спеціалізаціями)»

ДЗ «Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.

ksenia.sinenko1102@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8454-9214>

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ КРИЗЬ ПРИЗМУ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Актуальність проблеми професійної підготовки вчителів початкових класів до формування інформаційно-цифрової компетентності учнів обумовлена низкою факторів, зокрема: становленням медіасупільства, коли інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відіграють важливу роль у соціумі загалом та в освіті, зокрема; практичною неготовністю більшості вчителів до реалізації медіаосвіти та формування в учнів ключових компетентностей ХХІ століття; відсутністю розроблених технологій, методик, педагогічних умов формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів та методичних рекомендацій для педагогів в контексті означеного питання. Все це зумовлює необхідність дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів початкової ланки освіти до формування в учнів важливої з точки зору сьогодення компетентності – інформаційно-цифрової, що дозволить молодшим школярам орієнтуватись у сучасному медіапросторі, критично осмислювати інформацію з різних джерел, вдало використовувати медіазасоби не лише з розважальною, а й з освітньою метою.

Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи сьогодні розглядається переважно крізь призму компетентнісного підходу, ідеї якого простежуються в таких нормативних документах як: ЗУ «Про освіту» (2017 р.), ЗУ «Про вищу освіту» (2014 р.), Державний стандарт вищої освіти спеціальності «Початкова освіта» (2021 р.), Професійний стандарт за професією «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2020 р.).

Своєю чергою, методологічні засади компетентнісного підходу закладено у роботах І. Беха, Н. Бібик, І. Зимньої, Е. Зеєра, О. Овчарука, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторського та ін. Особливості професійної та фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи висвітлено у

грунтовних дослідженнях М. Вашуленка, В. Желанової, О. Ліннік, М. Марусинець, М. Починкової, О. Савченко та ін.

Активно досліджується проблеми формування інформаційної, інформаційно-комунікативної, цифрової та медіакомпетентності майбутніх учителів початкової ланки освіти: М. Жижина, Н. Коновалова, Л. Найдьонова, Л. Петухова, І. Толмачова, О. Федоров, А. Хуторський тощо. У низці студій розкрито проблему підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування в учнів навичок роботи з медіазасобами (Л. Баженова, Т. Бакка, Г. Дегтярьова, О. Вашуленко, Т. Мелешенко, А. Пługіна та ін.).

Натомість, сьогодні все ще потребує дослідження проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування в учнів інформаційно-цифрової компетентності як сукупності необхідних знань, умінь, навичок, особистісних ставлень та важливих якостей для роботи з медіазасобами з освітньою метою. Саме тому означену проблему важливо розглянути саме крізь призму компетентнісного підходу, що дасть можливість визначити якими компетентностями мають володіти провідні суб'єкти освітнього процесу.

Отже, метою розвідки є дослідити проблему підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів крізь призму компетентнісного підходу в освіті.

Провідними методами, що було використано під час написання розвідки стали: аналіз наукової психолого-педагогічної літератури, синтез, узагальнення, класифікація, абстрагування.

Логіка дослідження передбачає фокусування уваги на провідних категоріях роботи: компетентнісний підхід, компетентність, інформаційно-цифрова компетентність. Так, компетентнісний підхід у сучасній освіті є одним з пріоритетних та таких, що визнано на державному рівні, адже його ідеї простежуються практично у кожному нормативному документі, що регулює освітні процеси (ЗУ «Про освіту», ЗУ «Про вищу освіту», Державний стандарт вищої освіти спеціальності 013 «Початкова освіта» (бакалавр, магістр), Професійний стандарт вчителя початкових класів та ін.).

Сутність компетентнісного підходу в освіті досліджено доволі ґрунтовно у науковій площині. Звернемось до найбільш популярних тлумачень:

- підхід, що опосередковано скеровує освіту на оволодіння здобувачами певного набору компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо) (Химинець, 2009);
- підхід, який значно підсилює практичну складову освіти, адже орієнтований на формування сукупності знань, умінь та навичок для реалізації певного виду діяльності (Нагач, 2008).

Очевидно, що такий підхід дає можливість розкрити кожен процес чи явище з точки зору сформованості необхідних знань, умінь, навичок

особистості, що виступають не простою сумою, а інтегративним утворенням задля певної практичної діяльності (Бех, 2009; Родніна, 2006).

Аналіз науково-педагогічної літератури дає можливість визначити сутність категорії «компетентність»:

- динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистісних якостей, що визначають здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та / або подальшу навчальну діяльність (ЗУ «Про освіту», 2017);

- здатність особистості до виконання різних видів діяльності, що виявляється через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості (Національна рамка кваліфікацій, 2020);

- володіння здобувачем відповідною компетенцією або компетенціями (відчужена, наперед задана відповідна вимога для освітньої підготовки учня, що необхідна для продуктивної діяльності в певній галузі), що включає особистісне ставлення до неї та предмета діяльності (Хуторський, 2003).

Отже, поняття «компетентність» визначаємо через сукупність ключових знань, умінь, навичок, особистісних якостей людини для досягнення позитивних результатів у певній галузі діяльності.

У нашому дослідженні мова йдеться про підготовку майбутніх учителів початкових класів до формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів. Сутність дефініції «інформаційно-цифрова компетентність» тлумачиться нами через комплекс певних знань, умінь та навичок, що умовляють ефективну роботу з інформацією (з різних джерел) за допомогою різних медіазасобів. Відповідно, під час професійної підготовки майбутні вчителі мають, перш за все, навчитися самі працювати з інформацією, різними медіазасобами; по-друге, бути готовими до відповідної роботи з молодшими школярами.

У межах компетентнісного підходу професійна підготовка майбутніх учителів початкової ланки освіти до формування інформаційно-цифрової компетентності учнів розкривається через сформованість таких здатності у студентів відповідно до Державного стандарту вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта» (Державний стандарт, 2021):

- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;

- здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, використовувати відкриті ресурси, інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, оперувати ними в професійній діяльності;

- здатність до організації освітнього процесу в початковій школі з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, розвитку в них критичного мислення та формування ціннісних орієнтацій;

- здатність до моделювання змісту відповідно до очікуваних результатів навчання, добору оптимальних форм, методів, технологій та засобів формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у процесі вивчення освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти: мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної;

- здатність до збору, інтерпретації та застосування даних у сфері початкової освіти із використанням методів наукової діяльності до формування суджень, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти (Державний стандарт, 2021).

Як бачимо, провідні компетентності, що мають бути сформовані у здобувачів вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта» стосовно їхньої готовності до формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів окреслено у нормативних документах.

Відзначимо, що інформаційно-цифрова компетентність для практикуючого вчителя початкової школи також розкрито крізь низку знань, умінь та навичок у Професійному стандарті за професією «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти»:

- здатність орієнтуватись в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності;

- здатність ефективно використовувати наявні та створювати (за потреби) нові електронні (цифрові) освітні ресурси;

- здатність використовувати цифрові освітні технології в освітньому процесі (Професійний стандарт, 2020).

Отже, стає очевидним, що інформаційно-цифровою компетентністю мають володіти всі вчителі початкової школи, натомість формувати її в спеціально створених умовах необхідно ще на етапі навчання у закладі вищої освіти. Адже тільки той педагог, у якого на достатньому рівні сформована відповідна компетентність, зможе формувати її в учнів.

Важливо також визначити ті знання, уміння та навички, що мають бути сформовані у випускника початкової школи, який володіє інформаційно-цифровою компетентністю.

До провідних знань у структурі такої компетентності зараховуємо:

- знання щодо сутності інформації та джерел її надходжень;
- знання щодо методів роботи з інформацією (читання, переказ, елементарний аналіз, узагальнення інформації з різних джерел тощо);

- знання щодо видів медіазасобів (смартфон, ноутбук, комп'ютер, планшет, телевізор, радіо, мережа Інтернет тощо);

- елементарні знання щодо видів Інтернет-контенту (навчальний, розважальний, інформаційний) та усвідомлення необхідності критично оцінювати таку інформацію.

Провідними вміннями у складі інформаційно-цифрової компетентності молодшого школяра визначаємо такі:

- вміння шукати, на елементарному рівні аналізувати, критично осмислювати інформацію з різних джерел (книжок, газет, журналів, Інтернет-мережі);

- вміння користуватись різними медіазасобами (смартфон, планшет, ноутбук, комп'ютер, смарт-телевізор) для пошуку та обробки інформації з навчальною метою;

- вміння ефективно спілкуватися у мережі Інтернет (соціальні мережі, електронна пошта, месенджери тощо) з дотриманням моральних норм та норм етикету;

- вміння створювати та поширювати різний контент у мережі Інтернет.

Виходячи з провідних положень компетентнісного підходу, у структурі будь-якої компетентності також є ті провідні особистісні якості, що дозволяють людині краще опанувати необхідні знання й вміння. Для молодшого школяра до таких відносимо: наполегливість, допитливість, гнучкість, критичне мислення, творчість. Своєю чергою, якщо мова йдеться про майбутнього вчителя початкової школи, провідними якостями у структурі інформаційно-цифрової компетентності здобувача є такі: відповідальність, наполегливість, гнучкість, мобільність, креативність, критичність мислення. Як бачимо, певні якості, що сприяють формуванню інформаційно-цифрової компетентності є схожими для обох суб'єктів. Саме тому, важливим є проведення паралельної роботи як із молодшими школярами, так і зі студентами, починаючи з перших років навчання.

Відзначимо, що проблемою залишається той факт, що у сучасній початковій школі доволі значний відсоток педагогів самі володіють низьким рівнем сформованості інформаційно-цифрової компетентності, а учні більш обізнані щодо маніпуляцій з гаджетами, натомість, освітню мету вони переслідують рідко. Отже, вкрай необхідним є підготовка майбутніх учителів початкової школи в означеній сфері.

Резюмуючи провідні положення досліджуваної проблеми, відзначимо, що процес професійної підготовки сучасних педагогів, у тому числі, вчителів початкової школи розглядається сьогодні крізь призму компетентнісного підходу. Це означає, що випускник закладу вищої освіти має оволодіти певними компетентностями (знаннями, вміннями, навичками, особистісними якостями), що уможливають подальшу професійну діяльність. Окремо у нормативних документах наголошено на важливості формування інформаційно-цифрової компетентності вчителя початкової ланки. З іншого боку, молодший школяр, згідно ідей Концепції Нової української школи, також має

володіти відповідною компетентністю. Очевидно, що комплекс відповідних компетенцій для педагога та учня у межах інформаційно-цифрової компетентності буде різним, проте, саме від учителя залежить рівень її сформованості у молодшого школяра.

Перспективами подальших розвідок убачаємо дослідження методологічних засад професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів.

Список використаної літератури

1. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність. Тернопіль : Мандрівець, 2009. 360 с. **2. Нагач М. В.** Підготовка майбутніх учителів у школах професійного розвитку в США : автореф. дис. ... канд. пед. наук. К., 2008. 21 с. **3. Бех І. Д.** Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці. *Виховання і культура*. 2009. №12 (17, 18). С. 5–7. **4. Родніна І. В.** Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. Харків : Основа, 2006. 94 с. **5. Закон України «Про освіту».** *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38-39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. **6. Національна** рамка кваліфікацій. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>. **7. Хуторской А. В.** Дидактическая эвристика: теория и технология креативного обучения. Москва : Изд-во МГУ, 2003. 416 с. **8. Державний** стандарт вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта» (ОС «бакалавр»). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>. **9. Професійний** стандарт на професію «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти». URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv>.

Referenses

1. Khymynets, V. V. (2009). Innovatsiina osvitnia diialnist [Innovative educational activities]. Ternopil: Mandrivets [in Ukrainian]. **2. Nahach, M. V.** (2008). Pidhotovka maibutnikh uchytyeliv u shkolakh profesiinoho rozvytku v SShA [Preparing future teachers at professional development schools in the USA]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian]. **3. Bekh, I. D.** (2009). Teoretyko-prykladnyi sens kompetentnisnoho pidkhotu u pedahohitsi [Theoretical and applied meaning of the competence approach in pedagogy]. *Vykhovannia i kultura – Education and culture*, 12 (17, 18), 5–7 [in Ukrainian]. **4. Rodnina, I. V.** (2006). Kompetentnisno oriientovanyi pidkhid do navchannia [Competence-oriented approach to learning]. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian]. **5. Zakon** Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «About education»]. (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR) – Information of the Verkhovna Rada (VVR)*, 38-39. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

6. Natsionalna ramka kvalifikatsii [National qualification framework]. (2020). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]. **7. Hutorskoj, A. V.** (2003). Didakticheskaya evristika: teoriya i tekhnologiya kreativnogo obucheniya [Didactic heuristics: theory and technology of creative learning.]. Moskow: Izd-vo MGU [in Russian]. **8. Derzhavnyi** standart vyshchoi osvity za spetsialnistiu 013 «Pochatkova osvita» (OS «bakalavr») [State standard of higher education in specialty 013 «Primary education» (OS «bachelor»)]. (2021). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti> [in Ukrainian]. **9. Profesiyni** standart na profesiuu «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity» [Professional standard for the profession «Primary school teacher of general secondary education»]. (2020). Retrieved from <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv> [in Ukrainian].

Сіненко К. О. Підготовка майбутніх учителів до формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів крізь призму компетентнісного підходу

Стаття присвячена актуальній проблемі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування у молодших школярів інформаційно-цифрової компетентності з точки зору компетентнісного підходу. Доведено актуальність досліджуваної проблеми, зважаючи на трансформаційні процеси, що відбуваються у суспільстві, зокрема: діджиталізація, оновлення змісту освіти, вплив наслідків всесвітньої пандемії тощо.

Визначено сутність понять «компетентність», «компетентнісний підхід», «інформаційно-цифрова компетентність». Наголошено на пріоритетності компетентнісного підходу щодо проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, у тому числі до формування різних компетентностей молодших школярів.

Визначено провідні компетенції, що складають інформаційно-цифрову компетентність учителя початкових класів (здатність: орієнтуватись в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності; ефективно використовувати наявні та створювати (за потреби) нові електронні (цифрові) освітні ресурси; використовувати цифрові освітні технології в освітньому процесі) та молодшого школяра (здатність: розуміти сутність інформації, аналізувати її, шукати в різних джерела та критично осмислювати; до використання медіазасобів з освітньою метою; до ефективної комунікації в мережі Інтернет; до створення та поширення різного контенту в мережі Інтернет).

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, інформаційно-цифрова компетентність, професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи, молодші школярі.

Синенко К. О. Подготовка будущих учителей к формированию информационно-цифровой компетентности младших школьников через призму компетентностного подхода

Статья посвящена актуальной проблеме профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы к формированию у младших школьников информационно-цифровой компетентности с точки зрения компетентностного подхода. Доказана актуальность исследуемой проблемы, учитывая трансформационные процессы, происходящие в обществе, в частности: диджитализация, обновление содержания образования, влияние последствий всемирной пандемии и т.п.

Определена сущность понятий «компетентность», «компетентностный подход», «информационно-цифровая компетентность». Отмечено приоритетность компетентностного подхода к проблеме профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы, в том числе, к формированию различных компетентностей младших школьников.

Определены ведущие компетенции, составляющих информационно-цифровую компетентность учителя начальных классов (способность: ориентироваться в информационном пространстве, осуществлять поиск и критически оценивать информацию, оперировать ею в профессиональной деятельности; эффективно использовать имеющиеся и создавать (при необходимости) новые электронные (цифровые) образовательные ресурсы, использовать цифровые технологии в образовательном процессе) и младшего школьника (способность: понимать сущность информации, анализировать ее, искать в разных источниках и критически осмысливать, к использованию медиасредств в образовательных целях; к эффективной коммуникации в сети Интернет; к созданию и распространению различного контента в сети Интернет).

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентность, информационно-цифровая компетентность, профессиональная подготовка будущих учителей начальной школы, младшие школьники.

Sinenko K. Preparation of Future Teachers for the Formation of Information-Digital Competence of Primary School Age Students Through the Prism of a Competence-based Approach

The article is devoted to the actual problem of the professional training of future primary school teachers for the formation information-digital competence of primary school age students from the point of view of the competence-based approach. The urgency of the problem under study has been

proved, taking into account the transformation processes taking place in society, in particular: digitalization, updating the content of education, the impact of the consequences of a global pandemic, etc.

The essence of the concepts «competence», «competence-based approach», «information-digital competence» has been determined. The priority of the competence-based approach to the problem of professional training of future primary school teachers, including the formation of various competencies of primary school age students, is noted.

The leading competencies that make up the information-digital competence of a primary school teacher have been determined (the ability to: navigate the information space, search and critically evaluate information, operate it in professional activities; effectively use existing and create (if necessary) new electronic (digital) educational resources, use digital technologies in the educational process) and a primary school age students (the ability: to understand the essence of information, analyze it, search in different sources and critically reflect on it; to use media for educational purposes; to effective communication on the Internet; to create and distribute various content on the network Internet).

Key words: competence-based approach, competence, information-digital competence, professional training of future primary school teachers, primary school age students.

Стаття надійшла до редакції 03.09.2021 р.

Прийнято до друку 24.09.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Бадер С. О.